

**Kazimierz
Bartoszyński**

Wielki Nauczyciel Polonistów – Henryk Markiewicz

Abstract

Great teacher of Polish philologists – Henryk Markiewicz

The author recalls the enormous contributions of Professor Henryk Markiewicz to the development of literacy research in post-war Poland. He emphasises especially organising and composing role of the Professor's pieces, which constituted the foundations for the systematic knowledge of Polish studies within the scope of the theory of literature. The equally important part was played by prepared by him original anthologies that include the selection of the most important books and articles on literary theory, which present the main streams of the literary research abroad.

Słowa kluczowe: Markiewicz Henryk, teoria literatury, badania literackie

Keywords: Markiewicz Henryk, literary theory, literary studies

Próbując uświadomić sobie zasługi, jakie położył Henryk Markiewicz w zakresie edukacji teoretycznej młodych pokoleń literaturoznawców, dobrze jest przypomnieć intelektualną sytuację, w jakiej znajdowali się adepci tej dyscypliny bezpośrednio przed drugą wojną światową i bezpośrednio po niej. Do jakich źródeł bowiem mieli dostęp, poszukując informacji z zakresu teorii literatury? Obcojęzycznych, a zwłaszcza niemieckich prac teoretycznych było pod dostatkiem. Młody polonista jednak, nieznający biegle języków obcych, mógł sięgać jedynie do prac z pogranicza filozofii, wychodzących spod pióra Romana Ingardena i Juliusza Kleinera. W najlepszym wypadku mógł z dużym trudem docierać do artykułów pisanych przez młodych, nielicznych naukowców warszawskich, takich jak Dawid Hopensztand czy Franciszek Siedlecki.

Piszę te słowa, gdyż sam należałem wtedy do młodych ludzi, których potrzeby intelektualne mogły być zaspokajane w niewielkim tylko stopniu. Jeśli

ten stan rzeczy uległ wyraźnej zmianie, to stało się tak – ale nie zaraz po wojnie – w dużym stopniu dzięki zasługom niewielkiej garstki ludzi. Do tego bardzo małego grona uczonych należała niewątpliwie Stefania Skwarczyńska, ale pierwsze miejsce zajmował w nim działający długo i nieprzerwanie Henryk Markiewicz.

Trzymam w tej chwili w ręku podstawowe dzieło tego wielkiego Uczonego, wydane w roku 1965, słusznie zatytułowane *Główne problemy wiedzy o literaturze*. W kilku wydaniach tej niezmiernie ważnej książki znajdują młodzi poloniści odpowiedzi na większość zasadniczych pytań z zakresu teorii literatury. Pytania dotyczące takich spraw, jak istota literackości, sposób istnienia dzieła literackiego, fikcja literacka – należą do tych, na które odpowiedzi precyzyjnej na próżno można było szukać w latach przedwojennych, nie posiadając kompetencji filozoficznych. Tej trudnej i niejasnej problematyce, związanej przede wszystkim z wyznacznikiem literackości, nadał Markiewicz kształt uchwytny i jasny, pomagając polonistom bardziej ambitnym uporządkować posiadane już wcześniej wiadomości. Studenta blakającego się wśród definicji rodzajów i gatunków literackich oraz pośród innych problemów genealogii czekały obszerne i dobrze udokumentowane wywody. Można by długo wyliczać teoretyczne problematy, które w omawianej książce uzyskały formę nadającą się do praktycznego wykorzystania. Praktyka – to w tym wypadku umiejętność analizy konkretnych utworów. A prawdą jest niestety, że w okresie narastania wiedzy teoretycznej polonistyka nie dysponowała wystarczającym zasobem przykładów interpretacji. I tu Henryk Markiewicz służył studentom poszukującym wzorców interpretacji literackiej znakomitymi przykładami prac najwybitniejszych interpretatorów zachodnich różnych szkół, publikując antologię interpretacji pt. *Sztuka interpretacji* (1971).

Podstawowe tezy zawarte w *Głównych problemach wiedzy o literaturze* znajdowały kontynuację w dalszych rozważaniach teoretycznych zawartych przede wszystkim w tomie pt. *Wymiary dzieła literackiego* (1984). Dostarczając wiedzy teoretycznej, egzemplifikował ją Markiewicz na utworach polskiej prozy narracyjnej, zwłaszcza Prusa i Żeromskiego, którym poświęcił osobne książki. Wymieniona poprzednio antologia zatytułowana *Sztuka interpretacji* znalazła swą kontynuację. Około roku 1970 Markiewicz rozszerza horyzonty proponowanej dotychczas teorii literatury, dokonując wyboru wybitnych prac teoretycznoliterackich spośród wielu kierunków zagranicznego literaturoznawstwa. To rozległe zamierzenie zrealizowane zostało w postaci obszernej, czterotomowej antologii pt. *Współczesna teoria badań literackich za granicą* (1970–1973). Znalazły tu miejsce prace literaturoznawcze, z których pierwsze, dotyczące właściwości języka poetyckiego, powstały w początkach dwudziestego wieku, a ostatnie – ściśle współczesne – określone być mogą jako dekonstrukcjonistyczne. W wyborze swym Markiewicz nie kierował się narzucaną modą naukową ani osobistym gustem, lecz raczej historycznym znaczeniem wybranych tekstów i właściwą sobie rzetelnością filologa.

Równolegle do prac służących edukacji polonistycznej uprawiał Markiewicz dyscyplinę usytuowaną jakby na wyższym poziomie w stosunku do referowanych tutaj gałęzi wiedzy o literaturze. Wychodząc od dziejów polonistyki w ścisłym tego słowa znaczeniu, usiłował Markiewicz umieścić jej dorobek w ogólnoeuropejskim kontekście, nie zapominając przy tym o pracach literaturoznawców amerykańskich. W sposób wysoce kompetentny opisywał dzieje teoretycznych badań nad powieścią. Rezultatem takich poczynań stały się fundamentalne książki o dziejach badań nad powieścią: *Literaturoznawstwo i jego sąsiedztwa* (1989), *Teoria powieści za granicą* (1995) i *Polskie teorie powieści* (1998). Przybliżeniu dziejów literaturoznawstwa polskiego i krytyki literackiej w Polsce młodym humanistom służyły też m.in. książki o charakterze specjalistycznym. Pierwsza to *Od Tarnowskiego do Kotta (Dzieje krytyki polskiej 2010)*, druga – *Czytanie Irzykowskiego* (2011). Przeglądając wymienione tu tytuły książek i odczytując daty ich wydania, możemy dojść do wniosku, że późne lata swego długiego, filologicznego żywota poświęcił Markiewicz nie tyle samym dziełom literackim, ile tematowi najbliższemu sobie, to jest dziejom literaturoznawstwa i krytyki literackiej w Polsce. Książkami tymi występował Markiewicz jako historyk nauki o literaturze, która to działalność łączyła się z rolą nauczyciela podstaw polonistyki, teorii i interpretacji. A tę edukacyjną rolę pełnił przez wszystkie lata swej niezwykle intensywnej aktywności naukowej.